

Uskon peruskysymykset

Pekka Huhtinen, TT

KOLMINAISUUSOPPI KOETUKSELLA

1. Johdanto

Kolminaisuusoppi on kristillisen kirkon ja opin peruspilari. Suhtautuminen kolminaisuusoppiin ratkaisee suhteen klassiseen kristinuskoon. Suhde pyhään kolminaisuuteen (lat. trinitas) on ratkaiseva kriteeri arvioitaessa, onko jokin uskonnollinen suunta tai ryhmittymä kristillinen vai ei-kristillinen. Vanhan kirkon elämästä ja historiasta huomaamme, kuinka nimenomaan kolminaisuusopin määrittämiseen ja kolminaisuusoppia hämärtävien käsitysten torjumiseen on käytetty paljon voimia ja aikaa. Kolminaisuusopin varsinainen opillinen muotoilu tapahtui vanhan kirkon ekumeenisissa kirkolliskokouksissa (konsiileissa). Kolminaisuusopin selvittäminen liittyy mitä keskeisimmin myös ajankohtaiseen uskontokeskusteluun. Tällä puolestaan on syvä kiinteä yhteys lähetystyöhön ja lähetysteologiaan.

Tässä luennossa lähdetään liikkeelle kolminaisuusopin raamatullisista juurista ja tarkastellaan kolminaisuusoppiin liittyneitä rajauksia, kiistoja ja teologista argumentaatiota. Seuraavan kerran luennossa (”Pyhä kolminaisuus ja minun Jumalani”) tarkastellaan eräiden kristillisperäisten liikkeiden (”kirkkojen”) ratkaisuyrityksiä formuloida jumalakäsitys ilman perinteistä kolminaisuusoppia ja esitellään nykyajalle tyypillisiä jumalakäsityksiä.

2. Raamattu ja pyhä kolminaisuus

Raamatussa ei esitetä kolminaisuusopista, kuten ei mistään muustakaan opista, dogmaattista määritelmää. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö kolminaisuusoppi olisi Raamatulla perusteltavissa, raamatullinen. Kristillisillä dogmeilla, samoin kuin uskontunnustuksilla on oma syntyhistoriansa, taustansa ja käyttötarkoituksensa. Tämä koskee myös kolminaisuusopin dogmaattista kiteytymistä erityisesti vanhan kirkon uskontunnustuksiksi.

Vanhasta testamentista ei löydy luonnollisestikaan selvää kolminaisuuslausumaa, mutta kolminaisuusopin vanhatestamentillisenä lähtökohtana voidaan pitää ehdottoman jyrkkää monoteismia: ”Kuule, Israel! Herra, meidän Jumalamme, Herra on yksi.” (Dt 6:4). Lisäksi voidaan VT:ssa nähdä tiettyjä viitteellisyyskäsitteitä pyhään kolminaisuuteen, jotka varsinaisesti kuitenkin avautuvat vasta Uuden testamentin kautta.¹ [1]

---

¹ [1] Teinonen mainitsee tässä yhteydessä sen, kuinka ”VT puhuu Jumalan sanasta, joka on hänen sanansa myös maailmaan lähteneenä, iankaikkisesta Viisaudesta, joka on lähtöisin Jumalasta (Snl. 8), ja usein Jumalan Hengestä. Kolmi-

Uudessa testamentissa voidaan erottaa toisaalta opetuksellinen ja julistuksellinen kolminaisuusaihe ja toisaalta selkeät kolminaisuuslausumat. Edelliseen liittyy erityisesti se, missä puhutaan Jumalasta Isänä, Kristuksesta hänen Poikanaan ja heidän lähettämästään Pyhästä Hengestä. Selviä kolminaisuuslausumia puolestaan ovat esim. Matt. 28:19; 2. Kor. 13:13; Ef. 4:4–6, mutta kolminaisuusoppi voidaan johtaa myös seuraavista UT:n kohdista: 1. Kor. 6:11; 1. Kor. 12:4–6; 2. Kor. 1:21–22; 1. Piet. 1:2, sekä myös vanhurskauttamisopetukseen liittyvä Gal. 3:11–14.2 [2]

Uuden testamentin lisäksi on huomattava, että vanhimmassa tunnetussa kirkkojärjestyksessä, Didakhessa (apostolien oppi, peräisin joko ensimmäisen vuosisadan lopulta tai vielä todennäköisemmin toisen vuosisadan alkupuolelta, luultavasti syyrialaista alkuperää) kehoitetaan toimittamaan kaste Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen: ”Sen jälkeen, kun olet sanonut nämä kaikki, kasta juoksevassa vedessä Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen.” (Did 7).3 [3]

On huomattava, että UT:ssa esiintyy erilaisia laajempia tai suppeampia tunnustuslausumia, joissa kaikissa ei eksplisiittisesti ole kyse kolminaisuudesta. Esimerkiksi vanhimpana pidetty tunnustus ”Jeesus on Herra” (Kyrios Iesus, 1. Ko.r 12:3) ja ”Jeesus on Kristus”, Mark. 8:29) ovat olleet tällaisia pienoisuskontunnustuksia. Rinnatusten on alkukirkossa ollut käytössä yksijäsenisiä, kaksijäsenisiä (binitaarisia) ja kolmijäsenisiä (trinitaarisia) tunnustuskaavoja.

3. Kolminaisuuslausumasta uskontunnustukseksi

Vaikka voidaan perustellusti osoittaa, että kolminaisuuslausumat ovat liittyneet jo Uudessa testamentissa tilanteisiin, joissa edellytettiin tunnustautumista kristilliseen uskoon, kuten kasteen hetkellä, tarve kolminaisuusopin ja samalla kirkon yhteisen uskontunnustuksen muodostamiseen ja määrittelyyn lisääntyi erityisesti harhaoppien, varsinkin areiolaisuuden esiintymisen johdosta. Areiolaisuudessa opetettiin, että vain Isä on iankaikkinen ja että Poika on Isän luoma ajassa ja siten toista olemusta kuin Isä. Käytännössä tällainen käsitys (subordinationismi) teki tyhjäksi Kristuksen pelastustyön. Ensimmäisessä ekumeenisessa konsiilissa Nikaiassa (325) areiolaisuus (aleksandrialainen Areios, k. 336) tuomittiin harhaoppina ja korostettiin Pojan olevan samaa olemusta (ks. homoousios; lat. consubstantialis) Isän kanssa. Sama vahvistettiin myös Konstantinopolin konsiilissa (381), jossa määriteltiin myös Pyhän Hengen olevan yhtä olemusta Isän ja Pojan kanssa.4 [4]

---

naisuuteen viittaavina VT:n kohtina voidaan nähdä esim. kertomus Aabrahamin luokse tulleesta kolmesta miehestä (Gen. 18:1–3) ja Jesajan kolminkertaisessa (lat. tersanctus) pyhä, pyhä, pyhä -ilmauksessa (Jes. 6). Teinonen 1975, 124. – Mielenkiintoinen on myös Jes. 48:16.

2 [2] Ks. Teinonen 1975, 124; Mannermaa 1975, 32–33.

3 [3] Samoin Justinos (Apol. I:126, Ireneus (R 219), Tertullianus (R 307) ja Cyprianus (R 597). Ks. Teinonen 1975, 124. Ks. myös Mannermaa 1975, 34.

4 [4] Teinonen 1975, 125. Mannermaa toteaa, että triniteettiopilla oli alusta alkaen soteriologinen luonne ja että triniteettioppia koskevan taistelun perustava motiivi oli Uuden testamentin lunastususkon varmistaminen. Areiolaisuuden edustaman subordinationismin vastakohtana oli monarkionismi, joka puolestaan korosti siinä määrin Jumalan ykseyttä, että Jumalan historiallinen todellisuus ja toiminta historiassa oli pelkkää ilmenemistä vailla todellisuutta. Jumala olisi siten historiassa vain näennäisesti läsnä. Jumalan eri persoonien eli olemismuotojen eroavuus hämärtyy. Mannermaa 1975, 66–67.

Uskontunnustusten syntyminen on osoituksena siitä, kuinka kipeästi tarvittiin standardi opin ilmaus, johon koko kristikunta saattoi yhtyä ja joka tulisi suojelemaan kristillistä kirkkoa harhaopeilta. On huomattava, että kaikki ekumeeniset uskontunnustukset, apostolinen uskontunnustus, Nikaian uskontunnustus ja ns. Athanasioksen⁵ [5] uskontunnustus, rakentuvat kolminaisuusopille. Athanasioksen uskontunnustus, joka on peräisin 400-luvulta, on valitettavasti jäänyt tämän päivän kristikunnassa apostolista ja Nikaian tunnustusta vieraammaksi. Sen katsotaan heijastelevan varsinkin Augustinuksen käsitystä kolminaisuudesta, kuten se on esitettyä hänen vuosien 399–419 välillä kirjoittamassaan teoksessa *De Trinitate*.⁶ [6] Athanasioksen tunnustuksen mukaan kunnioitamme ”yhtä Jumalaa kolminaisuudessa ja kolminaisuutta yhdessä jumaluudessa, ei kuitenkaan sekoittaen persoonia, eikä erottaen jumalallista olentoa”.

Kolminaisuuden toiminnassa on vanhastaan tehty jaottelu sisäänpäin suuntautuvien töiden (opera ad intra) ja ulospäin suuntautuvien töiden (opera ad extra) välillä. Tämän vanhakirkolliseen ajattelutapaan (Augustinus?) perustuvan jaottelun mukaan kolminaisuuden sisäiset työt jakautuvat siten, että Isälle on ominaista isyys, Pojalle syntyminen ja Pyhälle Hengelle lähteminen. Kolminaisuuden ulospäin suuntautuva työt ovat puolestaan jakamattomat, sillä kaikessa Jumalan toiminnassa kohtaamme jakamattoman kolmiykeyden (ts. luominen ei ole vain Isän teko, pyhitys ei ole vain Pyhän Hengen teko).⁷ [7]

4. Kolminaisuusopin asema luterilaisuudessa

Ensiksi on todettava, että luterilaisessa tunnustuksessa ilman muuta sitoudutaan jakamattoman kirkon kolmeen ekumeeniseen, vanhakirkollisiin uskontunnustuksiin (Apostolicum, Nicaenum, Athanasianum), niin kuin niihin sitoutuvat roomalaiskatolisetkin.

Toiseksi voidaan todeta luterilaisten tunnustuskirjojen osalta, että ne rakentuvat pääasiallisesti nimenomaan kolminaisuusopin perustalle. Luterilaisten tunnustuskirjojen keskeinen dokumentti Augsburgin tunnustus (CA) alkaa kolminaisuusopin selvityksellä. Samoin Lutherin kirjoittamissa ja tunnustuskirjoihimme kuuluvissa Isossa katekismuksessa ja Vähässä katekismuksessa kolminaisuusopille rakentuvan apostolisen uskontunnustuksen selityksellä on olennaisen tärkeä asema. Lutherin käsitys kolminaisuudesta heijastelee Augustinuksen kolminaisuuskäsitystä. Augsburgin tunnustuksessa sanotaan kolminaisuudesta:

”Meidän seurakuntamme opettavat suuren yksimielisyyden vallitessa, että Nikaian kirkolliskokouksen päätös jumalallisen olemuksen ja kolmen persoonan ykseydestä on tosi ja että siihen on epäilyksettä uskottava; nimittäin, että on olemassa yksi ainoa jumalallinen olemus, jota kutsutaan Jumalaksi ja joka on Jumala, ikuinen, näkymätön, jakamaton, ääretön voimassaan, viisautessaan ja hyvydessään, kaiken näkyvän ja näkymättömän luoja ja ylläpitäjä. Kuitenkin on olemassa kolme persoonaa, joilla on sama olemus ja valta ja jotka ovat yhtä ikuisia, Isä, Poika ja Pyhä Henki. Käytämme

---

5 [5] Athanasios (295–373) oli vanhan kirkon opettaja ja Aleksandrian piispa.

6 [6] Mannermaa 1975, 63–64.

7 [7] Ks. Teinonen 1975, 126.

tätä sanaa persoona samassa merkityksessä kuin vanhan kirkon opettajat; se tarkoittaa sellaista, mikä ei ole toisen osa eikä ominaisuus, vaan on olemassa itsenäisesti.” (CA I)8 [8]

Kolminaisuusopin korostuksella alkaa samoin Augsburgin tunnustuksen puolustus, jossa tehdään yksiselitteinen rajausta kristinuskoon tunnustautuvien ja muiden välillä nimenomaan sen perusteella, mitä kolminaisuudesta opetetaan ja tunnustetaan: ... Lausumme myös sen varman vakaumuksemme, että toisin ajattelevat ovat Kristuksen kirkon ulkopuolella. He ovat epäjumalanpalvelijoita ja häpäisevät Jumalaa.” (Atp. I).

Kolminaisuusopilla alkavat myös Schmalkaldenin opinkohdat, samoin kuin Yksimielisyyden ohjeessa jälleen kerran todetaan sitoutuminen kolmeen ekumeeniseen uskontunnustukseen.

Edellä esitetyn perusteella voidaan selvästi todeta, kuinka luterilainen oppi ja tunnustus on erottamattomasti ankkuroitu Raamattuun perustuvan vanhakirkollisen kolminaisuusopin perustalle. Tämä peruslähtökohta ilmenee aitoluterilaisessa sananselityksessä ja opetuksessa myös tänään. Toisaalta voidaan sanoa, luterilaiseen tunnustuksemme viitaten, että missä tämä lähtökohta on hämärtynyt, siellä ei ole irtaannuttu vain luterilaisuudesta vaan koko klassisesta kristinuskosta. Tästä avautuu näkymä seuraavan luentomme aiheeseen, jossa tulemme tarkastelemaan nykyaikaisia jumalakäsitelmiä niin luterilaisessa maailmassa kuin laajemminkin koko kristikunnassa.

---

8 [8] Tällä kohden tunnustuskirjoissa tehdään selkeä rajausta harhaoppisiin liikkeisiin: ”Seurakuntamme tuomitsevat kaikki harhaopit, jotka ovat tämän kohdan kanssa ristiriidassa, kuten manikeolaiset (manikeolaisuuden perustaja oli persialainen Mani, k. 276), joiden käsityksen mukaan on olemassa kaksi alkuperustetta, hyvä ja paha, valentinolaiset (edustivat gnostilaista ajattelua, jonka mukaan maailma ei ollut Jumalan luoma; Valentino eli 100-luvulla), areiolaiset (subordinationismin ongelma, ts. Kristusta pidettiin alempana olentona kuin Isä Jumalaa), eunomiolaiset (uusareiolaisia; Eunomios k. n. 395), muhamettilaiset (tässä viittaus mitä ilmeisimmin Kristuksen jumaluuden kieltämiseen) ja muut näiden kaltaiset. Ne tuomitsevat myös samosotalaiset (Paavali Samosotalainen oli Antiokian piispa 260–268 ja häntä pidetään kolminaisuusopin kieltäjänä), vanhat ja uudet (uusill samosotalaisilla tarkoitetaan uskonpuhdistuksen aikana esiintyneitä antitrinitaareja), jotka väittävät, että on olemassa vain yksi persoona, ja tämän johdosta juonikkaasti ja herjaavasti viisastelevat Sanasta ja Pyhästä Hengestä, etteivät ne ole erillisiä persoonia, vaan että Sana merkitsee ääneen lausuttua sanaa ja Henki luonnossa aikaan saatua liikettä.” (CA I)

Huom. edellä sulussa olevat lisäykset ovat allekirjoittajan lisiä, jotka perustuvat pääasiassa tunnustuskirjalaitoksen alaviitteisiin.